

РЕЦЕНЗИЯ

от доц. д-р **Кирилка Симеонова Тагарева** от катедра Психология
на Педагогическия факултет на Пловдивски университет “Паисий
Хилендарски“,

на дисертационния труд на **Мария Курти**
на тема: **„Развитие на способностите за лицево емоционално
разпознаване и назоваване в предучилищна възраст“**, за присъждане
на образователна и научна степен „доктор“ в област на висше
образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално
направление 3.2 Психология, научна специалност 05.06.05.
Педагогическа и възрастова психология.

1. Общо представяне на докторанта и процедурата

Със заповед на Ректора на Югозападния университет „Неофит Рилски“ Благоевград съм определена за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема: „Развитие на способностите за лицево емоционално разпознаване и назоваване в предучилищна възраст“ за придобиване на образователната и научна степен ‘доктор’ в област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.2. Психология, докторска програма Педагогическа и възрастова психология. Автор на дисертационния труд е Мария Курти – докторант към катедра „Психология“ с научен ръководител проф. д-р Иванка Василева Асенова от ЮЗУ.

Представеният от Мария Курти комплект материали на електронен носител са в съответствие с Вътрешните правила за развитие на академичния състав ЮЗУ и съдържа всички изискуеми документи. Те са точно и коректно оформени.

Мария Курти е завършила магистърска степен, специалност Специална педагогика през 2016 г. Завършила е педагогически науки в Родос. Тя е била редовен докторант в докторска програма по Педагогическа и възрастова психология към катедра „Психология“ във Философския факултет на ЮЗУ.

Работила е в Атина, Родос и Серес, а в момента работи като учител в Халкидики. Докторантката има общо 6 публикации на английски език. Една от тях е самостоятелна - Структура на емоциите: съвременни възгледи (Structure of the emotions: modern views), три от тях са в съавторство с научния ръководител, а две – с друг колега. Дисертационният труд на Мария Курти е обсъден и насрочен за защита от катедра „Психология” при Философски факултет на ЮЗУ „Неофит Рилски”.

2. Значимост и актуалност на темата на дисертационния труд

Дисертационният труд на Мария Курти е посветен на важен проблем в детската и педагогическата психология, свързан емоционалното, речевото и социалното развитие на децата в предучилищна възраст. Разпознаването и назоваването на лицата и емоциите е важна част от комуникационния и социален обмен в кърмаческа, ранна и предучилищна възраст. Проблемът, на който е посветен дисертационния труд е актуален в научно и научно-приложно отношение. Дисертацията открива възможност да се постигне едно по-разширено разбиране за умението на децата да откриват, разпознават, назовават и интерпретират лицевите експресии и да използват получената информация за управление на собственото си поведение. Актуалността на проблема в приложно отношение се изразява в търсенето на модели за разпознаване и разбиране на емоциите от педагозите в детските градини и др. Дисертантката М. Курти си поставя основния въпрос за ранното развитие на способностите на четири- шест годишните деца за разпознаване и назоваване на лицеви емоции. Авторката изследва дали полът на детето (биологичен на фактор) и посещаването детските ясли преди постъпването в детска градина (социален фактор) влияят върху развитието на тези способности.

3. Познаване на проблема

Дисертантката М. Курти познава състоянието на проблема, в литературния обзор личи умението ѝ да интерпретира критично дискутираните теоретични постановки и емпирични факти.

4. Съответствие на избраните методики за изследване с поставените цел и задачи на дисертационния труд

Методиката отразява основния замисъл на изследването. Мария Курти избира да приложи два теста:

(1) Първият тест е задача за разпознаване на лицеви емоции (ЗРЛЕ) – при която на децата се представя набор от лицеви емоционални изразения с молба да посочат кое от тях изобразява конкретна емоция. Целта на задачата е да оцени способността на децата да разпознават изразенията на емоциите на лицето на шестте основни емоции въз основа на тяхното устно назоваване едно след друго от експериментатора.

(2) Вторият инструмент е Задача за назоваване на емоции на лицето (ЗНЛЕ) - при която на децата се предлага по една снимка с молба да назове каква емоция изразява лицето на човека на снимката. Дисертантката прилага този тест с цел да се оцени умението на децата да вербализират изразенията на емоциите на лицето на 6-те основни емоции. Експериментаторът поставя пред детето в произволен ред една по една шест снимки и моли детето да даде отговор на въпроса: „Какво мислиш, че този мъж/жена чувства?“.

Материалите за двете задачи се състоят от два комплекта черно-бели снимки на човешки лица на възрастни (3 мъже и 3 жени), представящи една от 6-те базисни емоции: гняв, тъга, страх, отвращение, изненада, щастие и едно неутрално лице.

И в двете задачи се оценява точността на изпълнението. Всеки верен отговор носи 1 бал , а всеки грешен отговор - 0. За статистическа обработка на резултатите М. Курти прилага тестът Crosstab Chi-square, независими проби Т-тест и сдвоени проби Т-тест в SPSS 20.0.

5. Обща оценка на дисертационния труд

Структурата на дисертационния труд на М. Курти е класическа: увод, три глави, обобщение, изводи, приноси, библиография и приложения. Общият обем на дисертацията е 152 стандартни машинописни страници. Разработката е онагледена с 50 таблици. Използваните литературни източници са 189. Те включват значими разработки по разглеждания проблем.

В първата глава на дисертационния труд Мария Курти прави

задълбочен теоретичен анализ на литературата по изследваната проблематика. Разгледани са базисни психологични теории и изследвания на емоциите в исторически контекст. Анализът е фокусиран към диференциацията на емоциите от други афективни явления – настроения, чувства, афективни диспозиции и афективни състояния и др. и определяне на емоцията. Разгледана е многокомпонентна структура на емоциите (Mahlke & Minge, 2008), основни теории и подходи, функции, както и невронната основа, включваща подкорови и кортикални структури на човешкия мозък (Daum et al., 2009). Подробен и съдържателен е анализът на развитието на емоционалната лицева перцепция през различните възрастови периоди: кърмаческа, ранна, предучилищна и училищна възраст. Разгледани са междуполови различия в разпознаването на емоциите. В края на теоретичната част, Мария Курти дискутира въпроса, свързан с една от задачите, поставена в дисертацията – за ролята и ефектите на образователните институции върху развитието на децата, изтъквайки полезността на груповото възпитание за развитието на социалните интеракции и опит в условията на образователна среда. В цялата теоретична част на дисертацията са анализирани постановки и виждания на различни автори, релевантни на темата.

Теоретичните положения, сформирани в първа глава, стават изходна научна база на дисертатката в конструирането на собственото емпирично изследване, чийто цел, задачи, хипотези, са представени във втора глава на работата. Целта на изследването – изучаването възрастовите промени на ранното развитие на способностите за разпознаване и назоваване на лицеви емоции при четири-шест годишните деца - е достижима; задачите са в съответствие с целта. Издигната е една основна хипотеза и пет допълнителни хипотези. Използвания измерителен инструментариум, който по-горе бе разискван, е детайлно описан и неговото приложение е обосновано от дисертантката. Дадено е описание на процедурата и то е такова, че позволява репликация на изследването. Обемът на извадката е адекватен на приложената методология: участниците в изследването са общо 236 деца на

възраст от 3 г. и 10 мес. до 6 г. и 3 мес. Те са разделени на две групи по възраст: група на малките и група на големите. Всички деца посещават целодневна държавна детска градина в Гърция. Част от тях са посещавали детски ясли преди това, а друга – не са.

Трета глава на дисертацията е посветена на резултатите от изследването и техният анализ. Стройно, последователно, коректно и логически М. Курти представя анализав следния ред:

1. Сравнителен анализ на резултатите спрямо възрастовия показател, включващ сравнение на резултатите от изпълнението на задачата за разпознаване на лицеви емоции (ЗРЛЕ) в двете възрастови групи: на малките и на големите; сравнение на резултатите от изпълнението на задачата относно назоваване на лицеви емоции (ЗНЛЕ) в двете възрастови групи: на малките и на големите и общ сравнителен анализ.

2. Сравнителен анализ на резултатите спрямо показателя пол, включващ сравнение на изпълнението на задачата за разпознаване на лицеви емоции (ЗРЛЕ) между момичета и момчета, сравнение на резултатите от изпълнението на задачата за назоваване на лицеви емоции (ЗНЛЕ) между момичета и момчета и общ анализ.

3. Сравнителен анализ на резултатите спрямо показателя посещаване/непосещаване на детска ясла преди постъпване в детска градина, включващ сравнение на профилите на резултатите от задачата за разпознаване на лицеви емоции (ЗРЛЕ) и резултатите от изпълнението на задачата относно назоваване на лицеви емоции (ЗНЛЕ) на групата на посещавали с групата на непосещавали детска ясла, както на малката, така и на голямата група в градината.

По този начин докторантката търси и намира окончателна оценка по основните направления в изследването. Основните резултати и анализ са представени в таблици.

В заключението на дисертационния труд, въз основа на анализа на получените резултати, Мария Курти извежда изводи, които синтезират най-важните постижения в проучването относно влиянието на възрастта, пола,

социалният опит от посещаване на институцията върху способността за разпознаване и назоваване на емоции.

6. Обсъждане и анализиране на получените резултати от проведеното изследване и проверка на издигнатите хипотези

В своето емпирично изследване Мария Курти издига общата хипотеза за това, че способностите на децата в предучилищна възраст да разпознават и назовават 6-те базисни емоции се модулират от хронологичната възраст, пола и посещението на детски ясли преди постъпването в детска градина. Докторантката формулира и пет допълнителни хипотези: Първата е свързана с очакването, че предучилищната възраст е период на значително подобряване на способностите за разпознаване и назоваване на лицеви емоции, което се потвърждава. Втората и третата хипотези са свързана с очакването за това, че развитийните патерни на разпознаване и назоваване на лицеви емоции са различни за 6-те базисни емоции и че в предучилищна възраст, способността за разпознаване на лицеви емоции е по-добре развита от способността за назоваване на лицеви емоции. Анализът на резултатите сочи, че разпознаването на лицевите изражения на тъга и отвращение следва по-бърза траектория на развитие, а разпознаването на лицевите изражения на гняв, страх, изненада и на щастие следва по-бавна траектория на развитие в предучилищна възраст. В същото време способността да се назовават лицевите експресии на 6-те базисни емоции, с изключение на щастиято /което се оказва, се назовава онтогенично по-рано/, се подобрява с увеличаване на възрастта в периода между 4-тата и 6-тата година. Четвъртата и петата хипотеза предполагат, че има въздействие на пола и посещаемостта в детска ясла върху умението за разпознаване на емоциите. Оказва се, че 4-6-годишните момичета и момчета не се различават по способността си да разпознават и назовават лицеви емоции, но момчетата в предучилищна възраст са значително по-точни в разпознаването и назоваването на изненадата в сравнение с момчетата. Емпиричното изследване доказва, че в началото на предучилищното образование (4-годишна възраст) посещението на детска ясла преди постъпването в детска

градина има слаб положителен ефект върху разпознаването, така и на назоваването на лицеви емоции, но в края на предучилищното обучение (на 6-годишна възраст) посещаемостта на детска ясла преди постъпване в детска градина е фактор със значим позитивен ефект.

Като цяло, обсъждането и анализирането на получените резултати от изследването и проверката на издигнатите хипотези е осъществено от докторантката Мария Курти прецизно, ясно и точно.

7. Приноси и значимост на разработката за науката и практиката

Научно-приложните приноси в дисертационния труд се заключават в прилагане на нов подход към изучаване на способностите за лицево емоционално разпознаване и назоваване в предучилищна възраст. Приемам научните приноси, които отговарят на съдържанието на дисертационния труд и се заключават в следното: 1. Направен е изчерпателен преглед на литературата относно съвременното концептуализиране на емоциите и резултатите от предходни изследвания върху онтогенетичното развитие на възприятието и разпознаването на лицеви емоции. 2. Проведеното е емпирично изследване, целящо да изследва ефектите от посещаването на детски ясли преди постъпването в детска градина в Гърция върху развитието на способностите за разпознаване и назоваване на лицевите експресии на 6-те основни емоции. 3. Направено е проучване на траекторията на развитието на способностите за разпознаване и назоваване на емоционални лицеви експресии и тяхната детерминираност при децата в Гърция. 4. Представени са нови емпирични доказателства за това, че предучилищната възраст е период на значително подобряване на способността за разпознаване и назоваване на лицеви емоции. 5. Представени са нови емпирични доказателства, че траекторията на развитие на способността за разпознаване на лицеви емоции през периода на предучилищната възраст се различава в зависимост от типа емоция и спецификата на задачите. 6. Получени са резултати, които предполагат, че в предучилищна възраст полът няма ефект върху точността на разпознаване и

назоваване на лицеви емоции като цялостно изключение на разпознаването и назоваването на изненада. 7. Получени са резултати, които предполагат, че ефектът на фактора „посещаемост на детска ясла преди постъпване в детска градина“ върху развитието на способностите за разпознаване и назоваване на лицевите експресии на 6-те базисни емоции е дълготраен и се увеличава от началото към края на предучилищната възраст.

Научно-приложните приноси се заключават във възможността за разработване на възпитателни програми за развитие на уменията за разпознаване на лицевите експресии при децата в предучилищна възраст, което е предпоставка за успешни и удовлетворяващи интеракции, за засилване на уменията за безконфликтна игра с връстниците, засилване на емпатията, просоциалното поведение.

8. Автореферат

Авторефератът дава ясна представа за дисертационния труд. Той е направен според изискванията и отразява основните резултати, постигнати в дисертацията.

9. Критични забележки и препоръки

Нямам критични забележки и препоръки към изследването и комплекта предоставени материали.

Заключение

Поради гореизложеното, убедено давам своята положителна оценка за проведеното изследване, представено от рецензираните по-горе дисертационен труд, автореферат, постигнати резултати и приноси, и предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен ‘доктор’ на **Мария Курти** в област на висше образование: Социални, стопански и правни науки, професионално направление Психология, докторска програма Педагогическа и възрастова психология.

30.04.2021г.

Рецензент:

/доц. д-р Кирилка Тагарева/